

dypet og helbrede de bortgjemte «gale», til asylomsorgens etter hvert kritisk bedømte befatning med de samme og nå «sindsyge»-betegnede grupper. De mange terapier som senere har kommet og gått ved sykehuset, er lite berørt, selv om også disse har vært kontroversielle. Det gjelder f.eks. sovekur, ulike typer av elektroshokkbehandling, insulinkomabehandling, og også den medikamentelle behandling med ataraksika og antidepressiver. Som kjent har heller ikke den initialt lovpriste medikamentelle behandling i psykiatrien senere gått fri for kritisk saumfaring, uten at denne etterpåklokskapen her kan sammenliknes med den lobotomiterapien i denne boken har gitt opphav til, med spesiell adresse til Gaustad sykehus.

Det man savner i bokens samlede fremstilling, er en mindre forbeholden beskrivelse av Gaustad asyls ledende rolle i tungpsykiatriens utvikling i Norge. Sykehuset var faktisk førende i mesteparten av 150-årsperioden når det gjaldt å avstå fra bruk av individuelle tvangsmidler som remmer og tvingstrøyer, og var også tidlig ute med innføring av arbeidsterapi og åpne avdelinger.

Man leter også forgjeves etter påpekning av at det var uenighet om lobotomiens berettigelse også innenfor sykehusets murer. Blant annet nektet overlege Johan Bremer (1908–93) i 1950-årene enhver befatning med slik kirurgisk behandling. I det hele tatt er sykehusets kvinneside og dens liberale hovedpreg kommet påfallende i skyggen av den negative fremstilling av etterkrigsårenes virksomhet på mannssiden. Sykehusets pionerinnsett innen forskning om nye psykiatriske sykdomsbilder, og om psykosenes epidemiologi og langtidsforløp er også forbigått i taushet.

For denne anmelder, som har erfaring som lege ved sykehuset i 1950- og 60-årene, oppleves *Asylet* som en lite balansert historisk beskrivelse. Utslag av tidens vanlige antipsykiatriske holdninger kan anes altfor tydelig bak mange av kapitlene. Lite av det som boken behandler, er relatert til de stadig sprikende vurderingene av den psykiatriske terapi og omsorg. Psykiatrien er blitt de uløste moderne velferdsproblemenes terapeutiske frelsesinstrument og opinionsmessige syndebukk, posisjoner som ikke er lette å forlike.

Det er lett vint å bruke bruddstykker av det 150-årige sosiale liv og de terapeutiske eksperimenter ved Gaustad sykehus som skyteskive for psykiatriens stadig uløste problemer og uinnfridde forventninger. Egentlig er det bare bokens to historiske kapitler som virker balanserte og lite preget av personlige kjeppheter.

150-årsjubileet ved Gaustad sykehus hadde fortjent en mer balansert fremstilling også av den siste tredel av sin lange funksjonsperiode.

Per Sundby
Oslo

Fra Appelsin-Herman til Martina Hansens Hospital

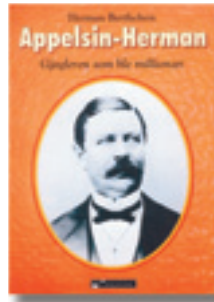
Herman Berthelsen

Appelsin-Herman

Gjøgleren som ble millionær. 128 s, ill.

Oslo: Kolofon, 2005. Pris NOK 250

ISBN 82-300-0164-2

Historiene om mannen bak legatet som førte til at sykehuset som bærer søsterens navn ble bygd, er mange. Ikke alt som fortelles om Herman Hansens (1822–92) liv bygger på fakta. Men Herman Berthelsen har gjort grundige studier og søkt mange kilder. Derfor er dette en bok med nye, overraskende og spennende opplysninger om et eventyrlig liv.

Herman og søsteren Martina var barn av en skomaker i Lakkegata i Christiania. Faren Hans Hermansen (1794–1833) døde under en koleraepidemi da Herman var 12 år gammel. For at familien skulle unngå fattigkassa, måtte gutten tjene penger. Han løp da daglig ned på kaiene og kjøpte appelsiner fra båtene som kom inn med kolonivarer. Derfra løp han så vestover i byen og solgte appelsinene. Slik fikk han tilnavnet «Appelsin-Herman».

18 år gammel begynte han som omreisende underholdningsartist. Men han ville videre, og etter en opptreden i Tromsø tok han båt til Arkhangelsk. Derfra kom han etter slit og problemer til St. Petersburg, sentrum for datidens underholdningsbransje. Men der hadde han ingen suksess som gjøgler.

Etter en periode i diamantgruver i Ural havnet han i Tblisi, der han i 20 år drev forretningssuksess. Sine siste 20 år levde han i St. Petersburg, der han kjøpte en juvelbutikk og store forretningseiendommer.

Under en forretningsreise i Polen forelsket den 55 år gamle Herman seg i en 17 år gammel offisersdatter. De fikk to sønner sammen før hun forlot ham.

Herman Hansen døde i 1892, 71 år gammel. Han testamenterte det meste av formuen til sine sønner og sin tidligere samboer. Søsteren Martina (1824–93) fikk en forretningseiendom i St. Petersburg. Men straks etter brorens død ble hun selv kreftsyk, innlagt på Dr. Alexander Malthes klinikk og døde der bare tre måneder etter sin bror. På klinikken fikk hun hjelp til å skrive testamentet. En av hjelperne var Kristian Brandt (1859–1932), senere legendarisk professor ved Rikshospitalet. Martinas testamente tilgodeså mange gode formål. Men det kan være at dr. Brandt hadde en finger med i spillet da hun i en tilføyelse til testamentet skrev at dersom det ble pen-

ger til overs, skulle disse brukes til å bygge et sykehus for skrofuløse barn. Slik fikk Martina Hansens Hospital sin grunnkapital og sitt legat.

Berthelsen har arbeidet grundig for å finne sannheten om Appelsin-Herman, reist i hans fotspor, besøkt steder der forretningsmannen oppholdt seg og besøkt etterkommerne i Polen. Slik har han kunnet illustrere historien med unike familiebilder. Appelsin-Hermans år som underholdningsartist har fått stor plass i boken. I tillegg inneholder den en lang omtale av datidens underholdningsbransje. Akkurat dette siste kunne med fordel vært tonet ned. Men ellers er boken fascinerende lesing og illustrerer bl.a. hvordan enkeltmennesker og tilfeldigheter har satt milepæler i utviklingen av norsk medisin.

Norvald Langeland
Lier

Godt om sykehuset på Lillehammer

Arvid Møller

Huset som aldri sover

251 s, tab, ill. Lillehammer: Thorsrud, 2005.

Pris NOK 349

ISBN 82-7847-116-9

I 1855 stod Christians Amts Sygehuus ferdig på Lillehammer, på samme sted som Sykehuset Innlandet HF ligger i dag. I den anledning har sykehuset bedt forfatter og journalist Arvid Møller om å skrive en jubileumsbok. Boken gir en oversikt over sykehusets historie fra komiteen som utarbeidet de første planer om et sykehus på Lillehammer ble nedsatt i 1837. Den er beregnet på et bredt publikum, og kan leses av alle med interesse for sykehuset på Lillehammer. Boken er rikt illustrert med nye og gamle fotografier og tegninger. Den er satt sammen av 85 små kapitler som kan leses uavhengig av hverandre. Boken bærer preg av å være skrevet av en profesjonell og dyktig skribent. Det bidrar til et helhetlig preg og gjør den underholdende å lese, i hvert fall for en som har et forhold til stoffet fra før.

Arvid Møller har funnet frem til mye interessant lokalhistorie, og han har nok trukket veksler på sin store lokalhistoriske innsikt. Sykehusets historie gjenspeiler den generelle utviklingen av sykehusvesenet i Norge. Historien preges av sykdomspanoramaet og var integrert i fremveksten av sanatoriene for tuberkulose i Mesnalia og Gausdal, som gjorde Lillehammer-området

til et sentrum for behandling av tuberkulose. Et eksempel på godbiter som krydrer boken, er omtalen av den trolig første straffesaken mot norske leger, der dr. Jens Torp (1847–1916) i 1906 ble anklaget for å ha utsatt en brokkoperasjon så lenge at pasienten, som var tjenestejeite hos Bjørnstjerne Bjørnson på Aulestad, døde (1).

Boken har også mye omtale av betydningsfulle personligheter i sykehusets historie, i særdeleshet tidligere avdelingsoverleger ved kirurgisk og medisinsk avdeling. Her kommer en av bokens svakheter til syne: Den utstrakte bruken av intervjuer fører til mange repetisjoner. En annen svakhet ved boken er mangelen på person- og saksregister.

Denne boken vil utvilsomt glede mange som gjennom sin karriere har vært innom sykehuset på Lillehammer. Den gir et viktig perspektiv i en tid preget av funksjonsfordeling og nedbygging av miljøer og kompetanse som har vært opparbeidet gjennom lang tid.

Trygve Holmøy

Nevrologisk avdeling
Ullevål universitetssykehus

Litteratur

1. Ranheim B. Bjørnstjerne Bjørnson, husmannskonen og legene. Tidsskr Nor Lægeforen 1997; 117: 4399–402.

Den psykotiske erfaring

Tone Marie Røren

Halteren og den perfekte danser

131 s. Stavanger: Hertervig Forlag, 2005.

Pris NOK 149

ISBN 82-92023-93-3

Litteratur som formidler psykotiske opplevelser på en autentisk måte, er et viktig supplement til vanlige lærebøker. I de senere år er det kommet flere bøker hvor nåværende eller tidligere pasienter forteller. Dette er en slik. Her møter vi Arne, 46 år

gammel, som har hatt gjentatte psykotiske sammenbrudd siden han var 30 år. Boken består av et langt intervju hvor forfatteren gjengir episoder fra Arnes liv i kronologisk rekkefølge. Formen er dels spørsmål og svar, dels mindre, poetiske prosastykker som beskriver de psykotiske opplevelsene. I intervjuet fremstår Arne som en reflektert og nøktern person som ikke søker lettvinde løsninger, verken på hvorfor han har hatt sine psykosier, eller hva som er god behandling, og som heller ikke idealiserer den psykotiske opplevelsen.

De poetiske prosastykkene er «gullet» i boken. De formidler på en varsom og autentisk måte hvordan mange opplever det når virkeligheten gradvis forandrer seg, og de psykotiske forestillingene blir mer og mer den nye virkeligheten som personen forholder seg til i handlinger som kan være farlige både for andre og for vedkommende selv. Disse skildringene har en klart allmenngyldig verdi i motsetning til intervjuet som selvsagt må bli svært individuelt preget.

Boken egner seg for den som vil vite mer om hvordan overgangen til den psykotiske verden kan oppleves.

Per Vaglum

Institutt for medisinske basalfag
Universitetet i Oslo

Et kildeverk om Svalbard-legene

Jon Sandmo

Hvit kittel – sort kull

Verksleger på Svalbard 1905–1980. 367 s, tab, ill. Longyearbyen: Store Norske Spitsbergen Kulkompani, 2005. Pris NOK 400
ISBN 82-992462-3-7

Kullindustriens historie på Svalbard er spennende. Svalbards leger har vært med i hendelsene. Jon Sandmos bok omhandler legene som tjente Svalbard-befolkningen i den tiden legene var ansatt

av kullselskapene – verksleger.

Forfatteren presenterer et kronologisk biografisk og historisk materiale. Hver lege er presentert med opplysninger om bakgrunn, ansettelse på Svalbard, arbeids- og leveforhold. Kildene er arkiver, blant annet dagbøker, fotografier og personlige meddelelser. Store og små hendelser omtales. Fremstillingen gir tidsbilder og industrihistoriske glimt. Boken er i stort format og innholdsmessig omfattende. Den er rikt illustrert.

Alt i alt blir det mange detaljer om hver enkelt leges liv på Svalbard. Kanskje kunne noen av detaljene veket for noen litt større linjer. Jeg oppfatter boken først og fremst som en betydningsfull samling av kilder og fakta om verkslegene. Forfatteren gir en sammenknyttet lettlest tekst, men ingen komparativ analyse. Et stikkordregister ville gjort det lettere å finne frem.

Med nåtidens blikk savnes noen refleksjoner om relasjonen lege – sykepleier, og nærmere om sykepleierens rolle i helse-tjenesten på Svalbard. Det hadde vært interessant med en analyse og sammenlikning av helsetjenestens funksjon og utvikling på Svalbard sett mot fastlandet. Var det nivåforskjell mellom Longyearbyen sykehus og de små lokalsykehusene i Nord-Norge?

Hva var sterke og svake sider ved et ørlite lokalsykehus med ansvar for alle typer helsetjenester?

Klasseforskjellen mellom funksjonærer og arbeidere var på Svalbard innarbeidet i de fleste daglige forhold. Hvilken posisjon kom legene i? Hvorledes forholdt verkslegene seg til arbeidstakernes med årene voksende krav om bedre arbeidsmiljø, bedre boligforhold og medbestemmelse? Det kan ikke ha vært enkelt for bedriftsledelsen heller å forholde seg til leger med, etter Svalbardforhold, sterke krav på egne vegne.

Sandmos bok omhandler verkslegene, dvs. helsetjenesten frem til statens overtakelse av Longyearbyen sykehus i 1981. De neste 25 år med store endringer i samfunnet og helsetjenesten på Svalbard, faller utenfor rammene til denne boken.

Hvit kittel – sort kull er et viktig bidrag til kunnskap om Svalbards helsetjeneste. Det ligger en betydelig innsats bak verket. Jon Sandmos egen legegjerning på Svalbard og bruk av flotte egne naturfotografier har gitt bakgrunn for helhet og relevans i presentasjonen.

Rolf Hanao

Nevrokirurgisk avdeling
Ullevål universitetssykehus

Innlegg i rovdyrdebatten

Astor Furseth

Drept av bjørn og ulv

En historisk oversikt over mennesker drept og skadet av rovdyr i Norge de siste 400 år. 233 s, tab, ill. Oslo: Landbruksforlaget, 2005. Pris NOK 348

ISBN 82-529-2878-1

16. august 1906 ble den 13 år gamle gjeterguten Johan Sagadalen angrepet av en bjørn i Blåfjellhaugene ved Vassfaret. 14. september samme år døde han av hjernehinnebetennelse ved Drammen sykehus. Dette er det siste

dokumenterte dødsfall forårsaket av bjørn eller ulv i Norge. Boken *Drept av bjørn og ulv* er en oversikt over dødsfall og alvorlige personskader forårsaket av disse rovdirene gjennom de siste 400 år. Forfatteren har gransket kirkebøker, klokkebøker, tingprotokoller, bygdebøker, brev og aviser. Han har funnet frem til 250 historier om folk som er blitt drept eller hardt skadet av bjørn eller ulv. I 63 av disse tilfellene mener Furseth at det kan dokumenteres eller sannsynliggjøres at mennesker er blitt drept. Både temaet og metoden har medisinsk-historisk interesse. Kildene Furseth har brukt er beheftet med atskillig usikkerhet og mangler, men kan